

Sóvidéki népi állaturusosok

Néprajzi ismereteink hiányosságát igyekeztem pótolni, amikor az a gondolatom támadt, hogy az egykori Udvarhely vármegyében levő Sóvidék falvaiban élt és élő állaturusosok neveit s ha lehet gyógymódjaikat, receptjeiket felkutassam, lejegyezzem.

A Sóvidéken az állattenyésztés a mezőgazdaság fontos része volt. Lovat tartottak igavonó erejéért. Szarvasmarhát és bivalyt szintén igavonó erejéért és a naponta egyszer-kétszer előforduló tejéért, húsáért és melléktermékként a trágyájáért értékelték, mely nélkül a sóvidéki föld nem termett gabonafélét, s emelte a kaszálóterületek szalastakarmány-hozamát is.

Egy-egy ló vagy szarvasmarha elhullása nagy anyagi kár volt a gazda számára. A summa pénz a háznál mindig a nagymarha eladása jelentette. A marha árából fizették az adót, vásároltak lábbelit és más ruhaneműt télire a család számára. De nagyon sok ember a marha árából építtetett házat, csúrt és más szükséges épületeket a gazdasága számára, vagy házas fia részére új bennvalót. A legtöbben birtokot is a marha árából vásároltak. Az ügyes gazda az eladott állat helyébe mást nevelt.

A juhot is hasznos kicsi állatnak tartották, hiszen a juh gyapjúja nélkül szinte elképzelhetetlen volt a népi öltözködés. A szürkejuh gyapjából készültek a bőrből szegett, fésült ujjas (kabát) posztók. A fehérjuh gyapjából a szép fehér székelharisnyának üttettek posztót, a korondi és parajdi ványolókon. Ugyancsak a juh gyapjából készültek a híres sófalvi csergék.

Kecsét is szerettek tartani azok, akik már megszokták, bőséges egészséges tejéért, húsáért, bőréért. A kecsketejnek gyógyhatást is tulajdonítottak, az árcsói fürdőn kecsketejes borvizet itattak a betegekkel, a szováti Veress-féle Gércz sósfürdőben ugyancsak kecsketej-el kúrálták a betegeket.

A Sóvidéken a legszegényebb ember is abba járt, hogy tavasszal valami úton-módon egy malacocskát megakasszon, és azt decemberre hizóvá nevelje. Igen szegény háztájnak tartották, ahol disznót nem vágtak karácsonyra.

Ezeket az állatokat a gazdáik féltették, óvták betegségetől, ki is alakult a népi állatgyógyítási ismeret a nép között. De ezenkívül majdnem mindegyik faluban akadtak olyan emberek is, akikhez bizalommal fordult a nép beteg állatja meggyógyítása érdekében. Ezeket állaturusosoknak nevezték, és részben szakosodtak is. Egy részük csak a szarvasmarha-urusolásához értett, más részük a lóurusoláshoz, továbbá olyan is akadt, aki apró állatokat, juhot, kecskét, disznót gyógyított. Itt kell megemlítenem, hogy a vidéknek csak 1941-ben lett állandó járási állatorvosi rendelője, és csak az utóbbi időben lettek a községek, falvak állandó állatorvosi szolgálattal ellátva.

Falvanként sorolom fel azoknak az állaturusosoknak a nevét, akiket számon tart még a népi emlékezet, valamint azokét is, akik még élnek s nemrég hagytak fel az állatgyógyítással.

Felsősófalva: Szász Zsigmond (1859. XII. 14.–1938. IV. 25.), követte az ugyancsak Zsigmond névre hallgató fia (1899. III. 26.–1973. II. 2.), olyan hírnévnek örvendtek mind a ketten, hogy a környék falvaiból hozzájuk vezették a gyógyításra szoruló beteg szarvasmarhákat. Ha az állat legyengült, hogy a lábán nem tudott elmenni, akkor szekérral értük mentek és elvitték a beteg állathoz.

Korond: Fábián János (1800–1951. július 1.) veje volt a felsősófalvai id. Szász Zsigmondnak, akitől az állaturusolást tanulta. Lőrincz Lajos Alszeg utcai (1874–1943), fia Gyula (1913. X. 12.–1981. III. 24.), Koszta György – aki jó fogdosó hírében állt – majd követte fia György (1902). A kicsikkant (marjult) lábú állatokat hozzájuk vezették, hogy fogdosással helyre tegyék.

Atyha: Kiss Vencelt és Máthé Jánost említik, akik a század első felében foglalkoztak állaturusolással.

Parajd: Fülöp Mihály, a ma is élő Fülöp Márton (szül. 1914. III. 17.) fia.

Alsósófalva: Káli Lajos, Samu Dénes, Kovács Sámuel, aki jó kovács volt és egyben lóurusosként is hírnévnek örvendett. A ma is élő Kacsó Géza (szül. 1904. II. 25.) lóurusos, akinek a híre eljutott egész Márafalváig, Ilyésmezőig. A lovaknak a gyógyítását és herélést – a csikókat fenn állva herélte – a katonasága idején tanulta. Besszarábiában teljesített katonai szolgálatot, és ott egy állatorvos ezredes mellé osztották be, aki ezred-állatorvosként teljesítette a szolgálatot.

Sóvárad: Tóth Dénes (szül. 1892. IX. 25.) katonasága idején szanitéc (egészségügyi) iskolát végzett Gyulafehérváron. A marhaurusolást anyai nagyapjától a nyárádmagyarosi Adorján Lajostól tanulta és eljárt gyógyítani Nyárádszeredáig, Ilyésmezőig, Erdőszentgyörgyig. Az utóbbi időben nem mert foglalkozni állatok gyógyításával.

Fenyőkút: Tófalvi Kicsiné István foglalkozott a század elején lóurusolással. Tófalvi Jancsi György (szül. 1919. szeptember 10-én) az 1970-es éveknek a végéig foglalkozott állatgyógyítással.

Szolokma: Kovács Imrét említik a század elejéről, aki értett a lóbetegségekhez. Egyébként Szolokmából és Siklódról a beteg állatokat a század első felében Kűsmödre Fodor Mócsi bához vezették.

Szovátáról, Siklódról, Ilyésmezőből, Pálpatakáról és Békástanyáról nem sikerült felkutatni a nép emlékezete által számon tartott állatgyógyítókat.

A negyvenes években a marosmegyei Rigmány községből György Sándor állatgyógyász járt fel egészen Parajdig beteg állatokat gyógyítani. 1943-ban Parajdon száj- és körömfájást akart gyógyítani, de az akkori állatorvos nem engedélyezte a gyógyítást, s a csendőrség letartóztatta. 1943. július 10-én dr. Mócsi Károly ügyvéd úrnak írt leveléből az tűnik ki, hogy a csendőrség faggatására nem árulta el receptjeit. A szolgabíróságra kísérték és ott jegyzőkönyvet vettek fel, hogy megbüntessék.

Ezen népi urusosoknak a helybeliek pénzt a vizsgálatért, gyógyításért nem fizettek. Kapálással, kaszással, aratással és más mezei munkákkal igyekeztek megfizetni. A más faluból jöttek is tetszerinti pénzüsszeget adtak, pálinkát vagy dohányt vittek.

Ma már az állatorvosokon és állategészségügyi szakkadereken kívül senki sem foglalkozik állatgyógyítással.

Eppen ezért határoztam el, hogy néprajzi ismereteink bővítése szempontjából a Sóvidéken lakók emlékezetében élő recepteket lejegyezzem. Sikerült összegyűjtenem 225 receptet, melyekből izelítőnek itt csak egy párat említek meg.

Felsőősfalváról: Szász András, aki 1929-ben született, az apjától Szász Zsigmondtól eltanult következő receptekre emlékezik, mivel ő maga is az apja halála után egy ideig foglalkozott szarvasmarhák gyógyításával. **Csömör:** 1/2 liter tej, 6 cikk fokhagyma, fél marék fenyőbors, 1 kanál bűdöskővirág (kén). Ezeket össze kell vegyíteni, és az állatba éhgyomorral beletölteni. **Vérgyulladás:** Érvágást kell csinálni, nyakon és nyelven. Orvosság: 12 liter vízbe egy fél marék fehérmályvát, egy fél marék marhafarkkóró-virágot, 1 kupa (kb. 1 1/2 liter) búzadarát kell beletenni. Ezeket fedő alatt meg kell főzni, és minden két órában 1/2 litert az állatba kell tölteni, ehhez előzőleg hozzá kell tenni egy evőkanál bűdöskővirágot.

Korond: Fábán Áron, aki 1927 május 10-én született, és a már említett Fábán Jánosnak fogadott fia, elmondja, hogy nagybátyja, illetve nevelőapja semmit sem jegyezett le, így írásos emlék nem maradt fenn. Ő maga hallotta és eltanulta a következőket: **Borjadzás idején:** Ha a tehénnek a póklája (placenta) nem jött el, abrakban lósósdimagot etettek. Egy kupa kendermagot megtörtek, arra vizet töltöttek, és egy sörösüveg segítségével beletöltötték a tehénbe. Ha ez nem használt, akkor egy véka (20 liter) rozst megpergeltek (pörköltek) a kenyérsütő kemencében, ezt a malomban megdaráltatták, minden reggel egy kupa darából locsát csináltak, és ezt etették a tehénnel. **Ínszakadás:** Ha a tehénnek a két szarva között, a bőrt könnyedén fel tudta fogni, ínszakadást állapított meg. Az is a tünetek közé számított, ha a farkahegye könnyedén hajlott. Ilyenkor a szarvai között és a farkán vérezést csinált. A vérezésnél vágott sebbe konyhasót tett. Vérezést csinált az állatnak a nyelven is. A nyelve alján levő véreteret vágta meg azzal, hogy az a szívről jön, abba sőt nem tett.

Parajd: Fülöp Márton, aki 1914. március 17-én született, s csak szarvasmarha-urusolással foglalkozott, receptjeit nem írta le, 1981. március 8-án a következő recepteket diktálta le: **Tüdőgyulladás:** Nagy lázról, szuszogásról ismeri fel, kézérítéssel észleli. Gyógyszer 1 liter tej, fél marék fenyőmag megtörve, egy közepes fej vereshagyma, 5 cikk fokhagyma. A hagymát olajban meg kell dinstelni, ezeket tejbé beletéve egy sörösüvegből az állatba kell tölteni. Minden órában vizes borogatást kell tenni az állatra. **Száj-láb fájás:** Kukoricalisztet kell pergelni, kékkövet porrá törni, a liszttel össze kell keverni, ezzel a körmök közét kell behitni és a szájban a beteg részeket be kell dörzsölni. Igen jó a kreolin hígított oldata.

Alsóősfalváról: Kacsó Géza, aki 1904. február 25-én született 1980. november 17-én az alábbiakat mondja: Ő maga csak csikók herélésével és csikók, lovak gyógyításával foglalkozott. Eleinte a herélendő csikókat a földre lehúzva herélte, de később iskolát csinált és itt másodmagával lábon állva herélte az előkészített állatot. Csak azért kellett egy segítség, az állat farkát fogja felre, hogy ő tudjon dolgozni. A lovaknál felismert mindenféle betegséget.

Nagyobb részt gyógyszerintézményi gyógyszerekkel gyógyított, injekciókat is használt. Receptjére még az 1950-es években Szovátán, Parajdon és Korondon kiadták a gyógyszereket a gyógyszerintézmények. Azonban, ha szükségét látta, alkalmazta az alábbi orvosságokat is. Az 1970-es évek elejétől már nem foglalkozik a lovak gyógyításával, mivel a parajdi állatorvos dr. Szabó Vilmos az állatgyógyításért kétszer megbüntette. Vizeletelállás: Egy téglát megmelegített, a lónak a vaszörjé alá tette és arra ecetet csepegtetett. Ettől a vizelet megindult. *Keheesség*: Kehes lónak búzakorpát ajánlott előre megnedvesítve, hogy ecetesedjen s azután adta az állatnak. Azt javasolta, hogy a száraz poros takarmánytól, száraz abraktól óvni kell, főképp tavasszal a takarmányt és abrakot megnedvesítve kell etetni. A kehes csikót fűzfa rével (korhadat fűzfa) is füstölték.

Sóvárád: Tóth Dénes, aki 1892. szeptember 25-én született, szarvasmarhát, lovat, kis állatokat is gyógyított. Leírt receptjei nincsenek. 1981. május 24-én az alábbi recepteket mondja el: *Puffadás*: Trokárt használt, az állatnak a horpacán alul beszűrt és a szelet kiengedte. *Hasmenés*: Egy marék rutát megfőzött másfél liter borban, s ezt a főzetet háromszor beletöltötte az állatba. A bivalyokat nehezen lehetett gyógyítani, az orvosságot csak úgy tudták beletölteni, ha a földre lehúzták.

Fenyőkút: Tófalvi Jancsi György, aki 1919. augusztus hó 20-án született és az 1970-es évek elejéig foglalkozott állatorvossággal, 1981. szeptember 15-én egy noteszt adott át nekem, melyben receptek vannak kézzel írva. A noteszban a receptek előtt a következő áll: ha valamely állat beteg, meg kell keresni azt a betegséget, melyet felismertek az állaton, a betegség cím mindenhól alá van húzva és leván írva a Tünete és úgy ahova leván írva meg kell orvosolni és úgy Isten után lehet segíteni. Küsmöd 1940. III. hó (aláírás hiányzik). *Sarjadzás a lábón*: Árvacsihány, vereshagyma, só, kékkő, hájjal összetörve és azzal kell bekötöni. A szájába egy fél kupa édes tejbe 11 szem szer, ugyanannyi szekfűbors, egy lövés puszkapor, és ember ganét egy keveset. *Ijedtség ellen orvosság*: Rutafű, egérfarkúfű, Szi gomba, bánti mag. Ezeket össze törve, vízben beadni, akár mely időben és az embernek is használnak.

Küsmöd: Szöcs Lajos tanító (szül: 1938. április 4-én, Küsmödon) lejegyezte 1980. május 10-én a küsmödi id. Simó Ferenc 59 évesétől Fodor Mócsi bá tudománya alapján: Beteg állatok ezelőtt, régimódi urusolása házilag gyógynövényekkel címmel. *Szarvasmarhák*nál. *Gyomorgyulladást* kap az állat vagy megcsömörlik, abban az esetben a következőt csináltak. Farkasalmafa-lapít köménnyel összefőztük 4–5 liter vízben és a szájon keresztül éhgyomorra betöltöttük az állatba. Növendéknél kevesebb adagot csináltak, borjaknál még kevesebbet. *Szemfájás-szemhályog* esetében – Kurucbékával megdörzsölni a szemet. Cukorport kell fűjni szembe. Kristály fehérüveget kell megtörni, fátol szítán keresztül szítálni és azt a port belefűjni a szemébe amelyik fáj, naponta csak egyszer, több napon át meg kell ismételní míg helyre jön az állat szeme. A kezelés minden állatra vonatkozik, melyiknek a szeme megfájdul, vagy hályog lesz rajta. Elmondta Küsmödon 1981. augusztus hó 15-én tapasztalat alapján Szöcs Lajos 70 éves. *Lovak*nál: *Hasfájáskor*: Ha rúgja a hasát, fekszik a földre, nyög, 1 fél marék fenyőmag (borsika), 4 fej hagyma, azt 3 liter vízben és kétfelé osztva bele kell tölteni. *Disznóknál*. *Orbán*c: aminek jele, hogy piros foltok jelennek meg a hason. Papmonya gyökeret kell húzni a fülébe, ami olyan vékony, hogy tübe lehet fűzni. Ettől helyrejön és az a rész, ahova húzták, kilyukad, leesik. Régebb gyerekelhajtásra is használták, igen veszélyes növény.

Ma már az állatorvosi tudomány annyira előrehaladott, és a nép maga is bízik a tudományos gyógyításban, hogy a fenti recepteknek csak néprajzi értékük van.

István Lajos

Irodalom:

1. Balogh Jenő: Sírba akarja vinni titkát Zsiga bá. Keleti Újság Kolozsvár, 1943. II. 14. – 2. Debreceni László: Sírba szálló népi orvoslás. Keleti Újság, 1943. március 21. – 3. Dr. Mócsi Károly, ügyvéd úrnak írt levél. György Sándor, Rigmány Maros – Torda vm. U. p. Nyáradszereda 1943. 7. 10. Dr. Csertán Márton tanár levéltári kutatásai. – 4. Dr. Nagy József: Az orvostudomány és a népi gyógyítás. Keleti Újság Kolozsvár, 1943. IV. 4.